

Vlha, Marek

Masaryk jako polarizující osobnost tzv. svobodomyšlného náboženského hnutí mezi americkými krajany před první světovou válkou

Studia historica Brunensia. 2014, vol. 61, iss. 2, pp. [129]-145

ISSN 1803-7429 (print); ISSN 2336-4513 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135096>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MAREK VLHA

MASARYK JAKO POLARIZUJÍCÍ OSOBNOST TZV. SVOBODOMYSLNÉHO NÁBOŽENSKÉHO Hnutí MEZI AMERICKÝMI ČECHY PŘED PRVNÍ SVĚTOVOU VÁLKOU

Abstract:

This study examines the reaction to Tomáš Garrigue Masaryk as a religious thinker within the Czech-American community prior to the First World War, in the anticlerical context of the so-called svobodomyslnost (Freethought). In particular, it focuses on the abundant response to Masaryk's visits to America in the years 1902 and 1907. The majority of the freethinkers sympathized with Masaryk, but some of them criticized him as being someone who was unable to completely free himself from "religious superstitions". Masaryk's theories about the inner emptiness of Freethought met with a largely disapproving attitude, without this weakening the general respect in which he was held. The Czech American socialists and representatives of the women's movement had an extremely positive attitude towards him, whereas that of the anarchists and a smaller section of the freethinkers, including František Iška, (as well as members of the traditional churches) was fundamentally disapproving. In the Czech-American setting the positive and negative relationships to Masaryk as a religious thinker from the period before 1914 continually had an effect in the political arena during the First World War.

Key words:

anticlericalism, religion, emigration, Czech Americans, Tomáš Garrigue Masaryk, František Iška

Masarykova osobnost měla v době kolem přelomu 19. a 20. století značný dopad na domácí diskuze kolem tzv. náboženské otázky. Masaryk vstupoval do této sféry svého veřejného působení jako přímý aktér i objekt cizí

pozornosti, již vyvolával kontroverzními názory a vlivem vycházejícím nejen z podstaty myšlenek, ale rovněž z jeho charismatu. Ačkoliv Masarykova osobní religiozita nezapadala do dobových schémat, vyjádření myšlenek o náboženské krizi (jejichž jádro formuloval již v rané práci o sebevraždě¹ a zůstal mu věrný po zbytek života) v tehdejší společnosti mocně rezonovalo. Nepochybně proto, že reflektovalo reálné procesy odehrávající se na pozadí evropské „modernity“. Nic na tom nemění fakt, že Masaryk nikdy nedokázal pregnantně artikulovat, jak by měla vypadat přesná cesta k nápravě onoho neblahého duchovního stavu moderního člověka, ani to, že byl náboženským solitérem, jehož se pokoušela následovat jenom malá skupina intelektuálů, a nikoliv iniciátorem masového religiózního hnutí.

Masarykovu vlivu na náboženskou otázku v českém prostředí byla věnována bohatá badatelská pozornost. V této studii se pokusím obrátit pohled do prostředí odlišného, mezi krajany ve Spojených státech amerických, a to v období před první světovou válkou. Daný časový úsek označil Jiří Bednář za Masarykovo „volnověrecké“ období. Masaryk se v něm podle jeho soudu jeví coby náboženský myslitel jako osobitý amalgám, americký *freethinker* a ruský *bogoiskatěl* v jednom.² Jde o periodu (jakkoliv její ohraničení nelze přesně stanovit), v níž Masaryk vystupoval relativně nejostřeji proti organizovanému církevnímu životu, a to nejen katolickému, ale rovněž protestantskému. V tomto smyslu také musíme přihlížet k Masarykově recepci v americkém prostředí v letech 1902 a 1907, na něž se zaměřím.

Téma Masaryk a USA pochopitelně není neznámé, jeho studium se však soustřeďuje na dramatické období Velké války, kdy krajanská komunita se hrála zásadní úlohu při vzniku samostatného Československa.³ Za významné body na linii vztahu Masaryk-USA lze před rokem 1914 kromě sblížení s Charlottou Garrigue označit osobní návštěvy v Novém světě v letech 1878, 1902 a 1907. První Masarykův pobyt byl zhruba dvoutýdenní epizodou, během níž se především oženil s Charlottou. Do brzkého odjezdu se v žádném případě nemohl hlouběji seznámit s americkou společností ani krajanským životem. Druhá a třetí návštěva mají v tomto ohledu nesrovnatelně větší význam. V dubnu 1902 přijel Masaryk na University of Chicago pronést sérii přednášek, kterou sponzorovala nadace mecenáše Charlese R. Crana.⁴

¹ M a s a r y k , Thomas G.: *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation*. Wien 1881.

² Viz B e d n á ř , Jiří: *Vývoj Masarykovy náboženské filozofie*. Praha 1969.

³ Srov. především K o v t u n , Jiří: *Masarykův triumf*. Praha 1991; T ý ž: *Masaryk & America. Testimony of a Relationship*. Washington 1988.

⁴ K obsahové stránce Masarykových univerzitních přednášek a okolnostem jeho pobytu v roce 1902 viz S h i l l i n g l a w , Draga B.: *The Lectures of Professor T. G. Masaryk at the University of Chicago*. Summer 1902. Lewisburg 1978. Na návštěvu

Než se v srpnu vydal na zpáteční cestu, podnikl také přednáškové turné do několika českých enkláv. Na konci pobytu přikládal největší význam právě působení mezi americkými Čechy, jak svědčí dopis na rozloučenou napsaný prezidentovi chicagské univerzity Williamu R. Harperovi.⁵ Během třetí cesty se Masaryk hodlal zúčastnit čtvrtého Mezinárodního kongresu náboženských liberálů (Fourth International Congress of Religious Liberals), konaného koncem září 1907 v Bostonu.⁶ Do USA připlul už v květnu a i tentokrát se vydal na přednáškovou cestu po některých krajanských centrech na východním pobřeží a Středozápadě. Vyslovené texty (dle samotného Masaryka improvizace) následně došly publikování v českoamerickém a později rovněž domácím vydání.⁷ Ačkoliv se nakonec nejednalo o původně plánovaný ucelený cyklus věnovaný výhradně náboženství, Masaryk se tohoto tématu často dotýkal a při setkáních s krajany na něj neustále padala řeč. Na zpáteční cestu do Prahy se vypravil na začátku října.

Nehodlám zde analyzovat samotný obsah Masarykových přednášek z let 1902 a 1907, ale místo toho dosavadní badatelskou perspektivu obrátit a zaměřit pozornost na krajanskou komunitu, na niž bezprostředně působil a která svým specifickým religiózním vývojem paralelně přitahovala jeho pozornost. Předmětem zájmu zde tedy bude postoj samotných amerických krajanů. Sledování odezvy na Masarykovo působení je podstatné rovněž vzhledem k pochopení pozdějšího politického vývoje, respektive zapojení krajanů do protirakouského odboje. Jak uvidíme, některé kontroverze a spory, k nimž v rámci českoamerické komunity docházelo v letech 1914–1918, měly základ již v předválečných letech.⁸

Plné pochopení vytyčené problematiky vyžaduje analýzu rozsáhlého souboru pramenného materiálu, v první řadě bohatého krajanského tisku a Masarykovy osobní korespondence. Autorovy předchozí badatelské

---

v roce 1902 se zaměřuje studie M a r h o l e v a , Krasimira L.: *Americké přednášky Tomáše Garriguea Masaryka v prvním desetiletí XX. století*. In: T. G. Masaryk, jeho spolupracovníci a vznik československého státu. Sborník příspěvků z XIII. semináře Masarykova muzea v Hodoníně 11.–12. listopadu 2008. Ed. Irena Chovančíková. Hodonín 2009, s. 195–203.

⁵ Viz S h i l l i n g l a w , D. B.: *The Lectures of Professor T. G. Masaryk*, s. 36.

⁶ S Masarykem související výstupy v diskuzích a jeho přednáška byly otištěny v rámci publikace *Freedom and Fellowship in Religion*. Proceedings and Papers of the Fourth International Congress of Religious Liberals. Boston [1908?].

⁷ M a s a r y k , Tomáš G.: *Přednášky profesora T. G. Masaryka*. Chicago 1907; T ý ž : *Americké přednášky*. Praha 1929 [2. vydání].

⁸ K českoamerické účasti na protirakouském odboji v tomto kontextu srov. zvl. B e n e š , Vojta: *Československá Amerika v odboji I*. Praha 1931. Souhrnný pohled na první odboj v USA viz H á j k o v á , Dagmar: „*Naše česká věc*“. Češi v Americe za první světové války. Praha 2011.

pobyty v USA bohužel nasvědčují, že studium dané problematiky bude v budoucnu omezovat velmi skromné dochování osobních pozůstalostí předních krajanských činitelů a písemností souvisejících s vnitřním chodem českoamerických spolků a tištěných médií. Při plném vědomí dalších badatelských možností považují za užitečné tematizovat vztah krajanského prostředí k Masarykovi zpočátku alespoň dílčím způsobem. Vzhledem k potřebě poznání jeho základních obrysů byl jako nejvhodnější pramen zvolen krajanský tisk, a to z provenience zdaleka nejsilnějšího tábora českoamerické komunity.

Charakter českoamerické svobodomyslnosti a anticipace TGM

K zvláštním rysům českého života v USA patřil rozvoj tzv. *svobodomyslnosti* (řídčeji též *svobodářství*), masového antiklerikálního hnutí, jehož projevy byly namnoze radikálnější než ve staré domovině.⁹ Jeho vznik nelze v žádném případě vysvětlit jednoduše, jak se o to mnohdy pokoušeli doboví aktéři, nýbrž jedině jako výslednici řady faktorů. Na jednu stranu můžeme identifikovat české kořeny, související rovněž s negativním postojem k habsburské monarchii a zprostředkovaně i vůči „alianci trůnu a ol-táře“. Je příznačné, že ve své podstatě ekonomická emigrace byla často reprezentována jako důsledek národnostního a politického útlaku v Rakousku. Na druhou stranu na krajany působil vliv amerického prostředí, v němž měly církve a náboženství radikálně odlišné postavení a v němž působil rovněž fenomén zvaný *Freethought*, jehož tradice sahá až k Thomasi Painovi.¹⁰ Vzhledem ke kulturní blízkosti ovlivňovali českoamerické svobodomyslníky i *Freidenker* z řad mnohem početnější německé menšiny a jejich organizace v podobě *Freie Gemeinde*.¹¹ Svobodomyslnost se v posledních dekádách 19. století stala nejpočetnějším ideovým proudem krajanské Ameriky. Šlo ovšem o proud vnitřně velmi rozmanitý, který navíc

⁹ Po jazykové stránce stojí za zmínku, že krajanská *svobodomyslnost* počátku 20. století dospěla velmi daleko od *svobodomyslnosti*, s níž se operovalo v počátcích české liberální politiky v domácím prostředí. Jestliže hlavně v šedesátých a sedmdesátých letech 19. století sdílela mnohé s antiklerikalismem mladočechů, v amerických podmínkách se nutně vyvíjela odlišně. Náboženská stránka zde naprosto vytlačila původní širší význam. Vzhledem k tomu, že pro tento českoamerický fenomén neexistuje žádné jiné vhodné označení, autor volí používání výrazu *svobodomyslnost* navzdory odlišnosti od standardního chápání jeho významu.

¹⁰ Viz J a c o b y , Susan: *Freethinkers. A History of American Secularism*. New York 2004.

¹¹ Viz R a m p e l m a n n , Katja: *Im Licht der Vernunft. Die Geschichte des deutsch-amerikanischen Freidenker-Almanachs von 1878 bis 1901*. Wiesbaden 2003.

v průběhu své existence, jež započala v padesátých letech 19. století, procházel značnými posuny.¹² V době Masarykových předválečných návštěv v něm panovala velká heterogenita a spadali do něj například ryzí materialisté, agnostici i věřící, kteří kupříkladu z osobních důvodů opustili církev. Našli se zde rovněž „kování“ členové organizací, jako byla Svobodná obec v Chicagu. Ta disponovala vlastním „řečníkem“ schopným oddávat, pořádala pravidelné přednášky nahrazující schůzky v kostele, aplikovala obřad svobodomyšlného pojmenování (náhražky křtu) apod. Zároveň mezi svobodomyšlnými nacházíme s největší pravděpodobností nesrovnatelně početnější „matrikové“ příslušníky, na něž směřovala kritika a výzvy k větší aktivitě ze strany „uvědomělejších“ antiklerikálů.¹³ Je nutno zdůraznit, že navzdory sympatiím a určitým styčným bodům neznamenala českoamerická svobodomyšlnost totéž co Volná myšlenka.¹⁴ K tomuto mladšímu mezinárodnímu hnutí nicméně svobodomyšlní na počátku 20. století inklinovali a považovali jej za projev obdobné tendence.

Proti svobodomyšlným se pochopitelně vymezovali (a vice versa) katolíci a mnohem slabší protestantský proud, tvořený vesměs tradičními protestanty a nikoliv konvertity k americkým církvím z řad katolíků. K jeho kritikům patřili i anarchisté, v americkém prostředí významný proud dělnického hnutí. Ti sice měli se svobodomyšlnou kritikou církví a náboženství jako takového mnoho společného, v podstatě mainstreamový svobodomyšlný proud však kritizovali z odlišných světonázorových důvodů.¹⁵ Je pozoruhodné, že rozdělení do náboženských táborů nebylo odrazem politických inklinací. V krajanském prostředí se tedy neseťkáme s takovými jevy, jako bylo zostření antiklerikální agitace v předvolebním období, tak typické v českém prostředí. Namísto toho lze konstatovat, že se krajanská Amerika nacházela v permanentním náboženském konfliktu.¹⁶ Ten rovněž

¹² K rané fázi svobodomyšlnosti viz V l h a , Marek: *Vojta Náprstek a Anthonín Dignowity*. Ideový svět dvou svobodomyšlných osobností v počátcích krajanské Ameriky. *Studia Historica Brunensia* 57, 2010/1, s. 45–67.

¹³ Srov. např. článek *O svobodomyšlnosti, která svobodomyšlností není* v chicagském časopise *Volná myšlenka*, červen 1919, [nestránkováno].

¹⁴ V českém kontextu viz K u d l á č , Antonín K.: *Příběh(y) Volné myšlenky*. Praha 2005.

¹⁵ V této souvislosti bych si dovilil vznést námitku vůči domněnce Vladimíra Papouška, že středostavovští svobodomyšlní krajané vstřebávali antiklerikalismus anarchistických a socialistických radikálů. Na poli antiklerikalismu se tyto ideologické proudy spíše částečně překrývaly, svobodomyšlné hnutí ostatně anarchisty přešlo o celá desetiletí. Srov. Papoušek, Vladimír: *Sex jako protikatolický a protirakouský argument v díle českoamerických volnomyšlenkářů*. In: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*. Praha 1999, s. 207.

¹⁶ K hlubšímu uvedení do problematiky při využití konceptu náboženského konfliktu

mimořádně silně akcentoval ve svých komentářích Masaryk. Jakkoliv bylo jeho vidění patrně příliš vyhrocené, náboženské spory krajanskou komunitu očividně rozdělovaly a toto téma přitahovalo značný zájem. Slovy TGM: „[...] kamkoli jsem mezi Čechy přišel a kdekoli jsme mluvili vážněji, otázka náboženská a církevní stala se záhy hlavním předmětem rozhovorů.“¹⁷ Během pobytu v roce 1907 navíc k náboženskému poli přitahovaly zvýšenou pozornost dvě významné akce. V Praze probíhal mezinárodní kongres Volné myšlenky, jenž američtí krajané obeslali vlastními zástupci, a zhruba ve stejnou dobu se odehrál sjezd svobodomyšlných v Chicagu, kde došlo k pokusu zformulovat zásady a jakési krédo velmi rozvolněného tábora.

V letech 1902 a 1907 Masaryk vstupoval na americkou půdu už jako široce známá osobnost. Připomeňme, že pražský profesor měl za sebou vystoupení v boji o rukopisy a Hilsnerovu aféru, podílel se na bouřlivých sporech na náboženském poli (žaloba 308 katolickými katechety roku 1906 atd.). Tím vším se stal Masaryk známým rovněž v krajanském prostředí, jež domácí dění sledovalo prostřednictvím velmi početného tisku, poskytujícího značný prostor zprávám z vlasti. Jako účastníka náboženských bojů už tehdy ostatně Masaryka registrovaly rovněž anglojazyčné listy.¹⁸ Ohledně profesoraova příjezdu panovala v krajanském prostředí značná očekávání, což umocňoval často proklamovaný pocit opuštění a nevšímavosti ze strany staré domoviny. Tento pocit do jisté míry satureovaly občasná návštěvy významných umělců (na počátku 20. století lze uvést například mimořádně úspěšná turné houslisty Kubelíka), o politiky a intelektuály šlo ovšem výjimečně. Právě Masaryk byl jednou z mála významných osobností, které o udržování kontaktů s americkými Čechy stály.

Mohlo by se zdát, že nekonformní kritik církví Masaryk musel mezi svobodomyšlnými vzbuzovat jednoznačně pozitivní odezvu. Během přednášky na téma *Vývoj svobodomyšlnosti* ostatně prohlásil: „Každý uvědomělý Čech musí být svobodomyšlný.“¹⁹ Problém samozřejmě představuje roz-

---

britského historika Hugh McLeda viz V l h a, Marek: *Česká komunita ve Spojených státech a náboženský konflikt*. In: Variety české religiozity v „dlouhém“ 19. století (1780–1918). Ed. Miloš Havelka. Ústí nad Labem 2010, s. 402–420. K svobodomyšlnosti viz také: B i c h a , Karel D.: *Settling Accounts with an Old Adversary. The Decatholization of Czech Immigrants in America*, Social History/Histoire Sociale, 4/ November 1972, s. 45–60; G a r v e r , Bruce M.: *Czech-American Free Thinkers on the Great Plains, 1871–1914*. In: Ethnicity on the Great Plains. Ed. Frederick C. Luebke. Lincoln 1980, s. 147–169.

17 *Naše doba*, 20. 10. 1902, s. 1.

18 Srov. např. „Prof. Masaryk Coming. Distinguished Bohemian Anti-Clerical Leader Will Lecture Here“. *The New York Times*, 5. 8. 1907.

19 M a s a r y k , T. G.: *Přednášky profesora T. G. Masaryka*, s. 84.

díl mezi tím, co svobodomyslností rozuměl on, a co jednotliví příslušníci či odnože krajanského svobodomyslného hnutí. Zdánlivě jasná představa Masaryka jako příslušníka toho či onoho tábora se krajanům při bližším pohledu začala jevit jako mnohem komplikovanější a vrstevnatější. Jeho obhajování náboženského citu znamenalo, že se v určité souvislosti dokázala k Masarykovi odvolávat i katolická strana. Už z toho je patrné, že část svobodomyslných prošla jakýmsi procesem „odkouzlení Masaryka“, jehož výsledkem byla značně diverzifikovaná odezva.

Odhalit alespoň základní kontury Masarykova obrazu mezi svobodomyslnými umožnilo sledování obsahu 23 krajanských periodik z let 1902 a 1907 (celkově 34 ročníků různých časopisů).²⁰ Vzhledem k množství tehdejších českoamerických tiskovin se jedná pouze o vzorek, lze jej nicméně považovat za reprezentativní už proto, že obsahuje nejpobláznější a nejvlivnější noviny a časopisy antiklerikálů.²¹ Vzorek zahrnuje i několik novin, jež fakticky nespadaly do svobodomyslného tábora, projevovaly se však jednoznačně proticírkevně (socialistická *Spravedlnost* a anarchistické *Volné listy*) nebo nábožensky nekonformně (texaská *Svoboda*). Souhrn zjištěných poznatků zachycuje níže uvedená tabulka. Některé použité kategorie nejsou příliš exaktní a je třeba objasnit, co se jimi rozumí. „Zájem o TGM“ pokrývá ve třech stupních prostor, který Masarykovi dané periodikum věnovalo: 1. žádný, 2. menší (stručné informace o Masarykově přítomnosti, upozornění na termíny a místa konání přednášek, pouze výjimečně ojedinělé články k tématu), 3. větší (početnější samostatné články o Masarykovi, přetiskování plných textů jeho přednášek apod.). Kategorie „Explicitní postoj“ značí, zda dané periodikum vyjádřilo vůči Masarykovým názorům konkrétní stanovisko. I zde existují tři možnosti: 1. postoj nebyl vyjádřen, 2. byl pozitivní, 3. byl kritický.

20 Velká většina použitých tiskovin se nachází ve sbírkách Knihovny Náprstkova muzea v Praze.

21 Charakteristika a ideové rozdělení krajanského tisku před první světovou válkou viz Č a p e k , Tomáš: *Padesát let českého tisku v Americe*. New York 1911, s. 51–63. Nejúplnější soupis českoamerických novin a časopisů a jejich charakteristika viz J a k l o v á , Alena: *Českoamerická periodika 19. a 20. století*. Praha 2010. Méně obsáhlý, ovšem zevrubnější soupis viz Š t ě d r o ň s k ý , František: *Zahraniční krajanské noviny, časopisy a kalendáře do roku 1938*. Praha 1958.

Tabulka: Postoj antiklerikálního českoamerického tisku k Masarykovi

Název periodika	Místo vydání	Rok	Zájem o TGM	Explicitní postoj
Amerikán	Chicago, Illinois	1902	větší	pozitivní
Amerikán Národní kalendář	Chicago, Illinois	1902, 1907	žádný	nevyjádřen
Baltimorské listy	Baltimore, Maryland	1907	větší	kritický
Bratrský věstník	Omaha, Nebraska	1902	žádný	nevyjádřen
Dennice novověku	Cleveland, Ohio	1902, 1907	menší	pozitivní ²²
Duch času	Chicago, Illinois	1902	větší	pozitivní
–	–	1907	žádný	nevyjádřen
Hlasatel	Chicago, Illinois	1907	žádný	nevyjádřen
Květy americké	Omaha, Nebraska	1902	menší	pozitivní
Nedělní New Yorkské listy	New York	1902	menší ²³	nevyjádřen
Nedělní Svornost	Chicago, Illinois	1907	menší	kritický
New Yorkské listy	New York	1907	větší	pozitivní
Osvěta americká	Omaha, Nebraska	1907	větší	pozitivní
Pokrok západu	Omaha, Nebraska	1902, 1907	větší	pozitivní
Slavie	Racine, Wisconsin	1902, 1907	větší	pozitivní
Slovan americký	Cedar Rapids, Iowa	1902	větší	pozitivní
–	–	1907	větší	nevyjádřen
Spravedlnost ²⁴	Chicago, Illinois	1902, 1907	větší	pozitivní
St. Louiské listy ²⁵	St. Louis, Missouri	1902	menší	kritický
–	–	1907	větší	pozitivní
Svoboda ²⁶	Granger, Texas	1902, 1907	menší	pozitivní
Svojan	Chicago, Illinois	1902, 1907	žádný	nevyjádřen
Šotek	Chicago, Illinois	1902	větší	pozitivní
Volné listy ²⁷	New York	1907	menší	kritický
Volnost	Cleveland, Ohio	1902	menší	nevyjádřen
Ženské listy	Chicago, Illinois	1902, 1907	větší	pozitivní

Pohled do tabulky naznačuje značnou škálu možností. Můžeme zde identifikovat tiskoviny, které TGM v podstatě ignorovaly, ale i noviny, jež mu nevěnovaly valnou pozornost, ovšem přitom se o něm jasně vyjádřily. V některých ohledech může tento zkratkovitý přehled působit dokonce mír-

22 Vyjádřen v dopise čtenáře.

23 Pouze ve formě inzerce.

24 Noviny socialistické orientace.

25 Tiskovina byla založena v říjnu 1902, tedy až po skončení Masarykovy návštěvy toho roku.

26 *Svoboda* nebyla antiklerikálním listem.

27 Šlo o anarchistický časopis.

ně zavádějícím dojmem. Bližšímu objasnění přístupu konkrétních tiskovin a případně i motivů jejich redakčního vedení se budu věnovat na následujících stranách.

Negativní odezva v antiklerikálním tisku

Masaryk popuzoval určitý segment svobodomyslníků vcelku logicky, a to i když ponecháme stranou podstatu jeho přesvědčení o potřebě náboženství pro člověka. Značné pobouření vyvolalo profesorovo tvrzení, že „národní mučedník“ Karel Havlíček nebyl ateistou a že se modlil. Provokativně působila rovněž zpráva o Masarykově návštěvě několika protestantských (respektive unitářských) kostelů nebo o jeho setkání s Františkem Ringsmuthem, bývalým svobodomyslníkem, jenž prodělal dramatický náboženský přerod a vydal se na dráhu kazatele.²⁸ V krajské komunitě předtím Ringsmuth vyvolal skandál, když vystoupil s tvrzením o vyšší míře sebevražednosti mezi svobodomyslníky. Jeho nenedominační náboženský časopis *Svíť* za velkého posměchu antiklerikálů zanikl v květnu 1902, čili právě v době Masarykova druhého příjezdu do USA.

Jedno z čelných míst zaujímala mezi krajskými tiskovinami na počátku 20. století chicagská *Svornost*, nejstarší český deník v Americe. V roce 1875 ho založil August Geringer (1842–1930), tvůrce nejúspěšnějšího krajského nakladatelství, a v jeho čele stál ještě v době Masarykových návštěv.²⁹ Kromě tohoto listu vydával Geringer doslova záplavu nejrůznějších románů, povídek a dalších tiskovin. Inkriminované ročníky *Svornosti* se bohužel dochovaly patrně pouze v USA. Z jiných časopisů víme, že *Svornost* na Masarykovy přednášky upozornila, ten se však ohradil proti jejímu tvrzení, že jej do Bostonu pozvaly evangelické církve a zdůraznil, že jeho činnost „nemá pranic společného s nějakou evangelickou propagandou“. Jako překvapující pak Masaryk označil výrok volnomyšlenkáře Theodora Bartoška týkající se jeho údajného církevnictví a rovněž poněkud šalamounsky podotkl, že se nehodlá dotýkat sporných otázek mezi krajany, „pokud bych tím neprospěl dobré naší věci české“.³⁰

Pro tuto studii bylo možné využít alespoň pravidelného nedělníku *Svornosti* nazvaného *Nedělní Svornost*. Na jeho stránkách se v roce 1907

²⁸ Detaily ohledně Ringsmuthova života i setkání s TGM poskytuje Library of Congress, Thomas Čapek Papers, 3/4, Paměti rodiny F. K. Ringsmutha.

²⁹ K jeho životu viz zvl. paměti zveřejněné v *Amerikán Národní Kalendář [na rok 1923]*. Chicago 1922, s. 256–278.

³⁰ Masarykův dopis *Svornosti* přetištěný v *Baltimorské listy*, 18. 8. 1907.

s Masarykovým jménem zpočátku nesetkáváme, děje se tak až v reakci na účast na bostonském sjezdu, respektive na to, že se jeho delegáti zúčastnili „společně v kostele po církevníku večere páně“. List přitom zdůraznil, že Masaryk jel do Ameriky právě „k vůli tomuto církevníkému sjezdu“. Kromě toho *Nedělní Svornost* upozorňovala, že přednášel v Bostonu ještě ve dvou nebo třech protestantských modlitebnách. Jízlivě dodala, že sice není známo, o čem zde mluvil, nicméně to prý nejspíš nebylo o ničem svobodomyšlném nebo nevěreckém. Celkový postoj *Nedělní Svornosti* shrnulo následující konstatování: „Nikdo neupře, že vezme-li se všechna tato americká činnost prof. Masaryka v úvahu, je zajisté mnohostranná, nechceme-li říci nedůsledná, ale že ponechává skutečně svobodomyšlné stále ve větších pochybnostech o tom, jak si vlastně prof. Masaryk představuje vybavení se z náboženských pověr a ryzí svobodomyšlnost.“³¹

Tato ostrá kritika nebyla pouze odrazem ideové rozdílnosti, ale rovněž dlouhodobých osobních antipatií zasluhujících bližší výklad. Geringer, původně poměrně svědomitý katolík a bratr ve vlasti perzekvovaného vlasteneckého kněze, se s rodnou církví definitivně rozešel někdy mezi lety 1874 a 1876. V prvním roce nechal naposledy pokřtít jedno ze svých početných dětí, ve druhém již pojmenoval novorozence „bez křtů a kmotrů“.³² Klíčovou roli v Geringerově odklonu od katolictví pravděpodobně sehrálo utužující se přátelství s Františkem Boleslavem Zdrůbkem (1842–1911), dlouholetým redaktorem *Svornosti* a přední osobností svobodomyšlného tábora. V mládí Zdrůbek studoval katolickou teologii, posléze konvertoval ke kalvíntví a po absolvování studií v Basileji odjel do USA jako kazatel. Jeho nonkonformní přístup k církevním záležitostem a vnitřní pochyby ho nakonec přivedly do antiklerikálního tábora. Na začátku století patřil k nestorům svobodomyšlného hnutí a aktivně v něm figuroval téměř až do svého skonu v roce 1911.³³ Právě Zdrůbek náležel k těm, kteří se z heterogenní svobodomyšlnosti snažili vytvořit důkladněji organizované těleso. Po léta byl řečníkem Svobodné obce v Chicagu a z této pozice se kromě žurnalistiky věnoval také oddávání či pohřbům.

Na tomto postu vystřídal Zdrůbka na počátku 20. století František Iška (1863–1924), o generaci mladší muž, jenž s ním sdílel komplikovanou cestu ke svobodomyšlnosti. Někdejší katolický kněz a posléze zakladatel českého starokatolictví dospěl v USA k novému náboženskému obratu. Se Zdrůb-

³¹ *Nedělní Svornost*. 29. 9. 1907.

³² Chicago Historical Society, Geringer Family Papers, 1/7, rukopis začínající slovy „Náš sňatek“.

³³ K Zdrůbkovu životu viz *Amerikán Národní Kalendář [na rok 1878]*. Chicago 1877, s. 124–126; *Amerikán Národní Kalendář [na rok 1914]*. Chicago 1912, s. 231–239.

kem se velmi sblížil a ten mu posléze předal pozici řečníka Svobodné obce. Navázal i na Zdrůbkovy snahy o hlubší organizovanost hnutí a dále je rozvíjel, přičemž si z různých stran vysloužil kritiku – ať už jako přeběhnuvší „církvíčkář“ nebo někdo, kdo vydělává na svobodomyšlných obřadech.³⁴ Zdá se, že k Masarykovi cítil Iška antipatii již v Čechách a že ji přenesl i na Zdrůbka. Masarykova kritika některých prvků svobodomyšlnosti, jako neschopnosti překonat institucionalizované a ritualizované formy tradičního církevního života, patrně směřovala hlavně vůči jejich směru, a pakliže byla vyjádřena na veřejných přednáškách i v tisku již v roce 1902, antipatie Geringerem ovládaných tiskovin o pět let později lze snadno vysvětlit.

Zatímco *Nedělní Svornost* Masaryka takřka ignorovala, opakovaně vystoupila na Iškovu obhajobu vůči svobodomyšlným kritikům, kteří mu vytýkali nedávnou církevní kariéru i to, že mu byla z fondů Svazu svobodomyšlných proplacena cesta na pražský kongres Volné myšlenky, ačkoliv už na něj putoval na vlastní náklady jiný zástupce. K „zdrůbkovsko-išovskému“ táboru náležely rovněž *Baltimorské listy*. I jejich vlastníkem byl Geringer – vydával je jako poboční list chicagské *Svornosti*. Když sjezd svobodomyšlných v roce 1907 schválil svoje prohlášení, vyslovil Masaryk v jedné přednášce s některými body souhlas, ale zároveň svobodomyšlnost podrobil řadě výtek. V oficiálně přijatých svobodomyšlných zásadách viděl nahrazování katolického obřadnictví novým, negaci bez pozitivního přínosu apod.³⁵ *Baltimorské listy* (a lze usuzovat, že také *Svornost*) mu následně věnovaly poměrně obsáhlou polemiku, jejíž hlavní podstata byla prostá: „P. Masaryk tedy věří v boha a my takové stanovisko přijmouti nemůžeme. Jest v tom nemožnost, neurčitost. Vypadá to, jakoby si p. profesor myslil: což kdyby ten bůh přece byl, on by mi byl po smrti neodpustil, že jsem v něj nevěřil.“ Obzvlášť odmítavě byl komentován Masarykův postřeh o agnostičnosti/dualismu následující formulace přijaté sjezdem svobodomyšlných: „Všechno jest projevem věčné síly, která působí na nezničitelnou hmotu.“ Ohledně Masarykova názoru, že náboženství je nutností, list uvedl, že by bylo zajímavé slyšet úsudky krajanů, pokud by ho vyslovil někdo jiný než profesor z Prahy.³⁶

Ke Geringerovu tiskovému impériu patřil rovněž *Amerikán Národní kalendář*, patrně nejoblíbenější českoamerický almanach, který vycházel od roku 1878 až do padesátých let 20. století. Jednalo se sice primárně o zábavnou tiskovinu přinášející povídky, vzpomínky starých přistěhovalců

³⁴ Viz V l h a , Marek: *Poslední služba zesnulým ve svobodomyšlné Americe a Český národní hřbitov v Chicagu*. Sonda do náboženského milieu českoamerického svobodomyšlného hnutí. In: Víra, kultura a společnost. Náboženské kultury v českých zemích 19. a 20. století. Ed. Miloš Havelka. Červený Kostelec 2012, s. 327–355.

³⁵ Srov. M a s a r y k , T. G.: *Přednášky*, s. 31–39.

³⁶ *Baltimorské listy*, 5. 9. 1907.

aj., některé rubriky nicméně reflektovaly události uplynulého roku a Masarykova návštěva by na jeho stránkách pod jinou redakcí pravděpodobně došla odezvy. Opomíjení jinak tak diskutovaných pobytů pražského filozofa bylo o to logičtější v případě časopisu *Svojan*, Zdrůbkem vedeného měsíčníku Svobodné obce v Chicagu. Periodikum, v němž naopak není třeba hledat zvláštní příčiny nezájmu o Masarykovy návštěvy, je *Bratrský věštník*, tiskový orgán Západní Česko-Bratrské Jednoty, jednoho z nejmohutnějších českoamerických podpůrných spolků. Věnoval se takřka výhradně praktickým záležitostem souvisejícím s organizačním chodem a hospodařením spolku a není tudíž divu, že se poněkud kontroverzní „kauze Masaryk“ nevěnoval. Pochopitelné je to rovněž v případě nábožensky nepřilíš vyhrcovaného *Hlasatele*, vydávaného sice v Chicagu, nicméně rozšířeného hlavně na americkém a kanadském venkově.

Poněkud specifický byl případ negativní odezvy v týdeníku *St. Louiské listy* v roce 1902. Periodikum začalo vycházet teprve v říjnu, tedy již po Masarykově odjezdu zpět domů. Příčinou jeho polemiky s pražským profesorem se stal článek *Svobodomyslní Čechové v Americe*, otištěný v *Naší době*. Masaryk v něm vyličil svoje bezprostřední dojmy z právě ukončené cesty, přičemž předložil v něčem pronikavé, v něčem však nepřesné pochopení krajanské problematiky (z pohledu historika např. podlehl falešnému dojmu, že hlavním tvůrcem svobodomyslnosti byl František Matouš Klácel).³⁷ *St. Louiské listy* mu vytýkaly příliš černé vidění náboženského rozdělení krajanské komunity, zvláště to, že by se obě hlavní strany navzájem až štítily. Masarykovi prý list jeho úsudek nezazlival, neboť k podobným závěrům by dospěl jakýkoliv povrchní pozorovatel, který nepronikl k širším vrstvám lidu: „Pohyboval se mezi námi jen ve ‚schůzích‘ a čerpal různá fakta, o něž se opírá, s [sic] povrchní rozmluvy.“³⁸ Tento argument byl do jisté míry pravdivý, na okraj ale můžeme dodat, že *St. Louiské listy* paradoxně samy mylně citovaly název Masarykova časopisu jako „Nová doba“ a některá jeho tvrzení poněkud překroutily. Kupříkladu profesorova rada svobodomyslným hledat útěchu v příklonu k unitářství byla dezinterpretována jako Masarykovo tvrzení o aktuálním šíření unitářství mezi krajany (a tato skutečnost následně vyvracena). Do roku 1907 prošel postoj vedení *St. Louiských listů* k TGM značným posunem: vyjadřovaly mu jednoznačnou podporu a otiskly o něm větší množství obdivných komentářů.³⁹ Příčiny této změny však bude muset odhalit výzkum dalších typů pramenů.

³⁷ Viz *Naše doba*, 20. 10. 1902.

³⁸ *St. Louiské listy*, 13. 11. 1902.

³⁹ *St. Louiské listy* paralelně kritizovaly Iškovu činnost. Srov. *St. Louiské listy*, 12. 9. 1907.

Za předvídatelnou lze považovat kritiku Masaryka vyslovenou anarchistickými *Volnými listy*. Tento časopis programově polemizoval se svobodomyslností jako s projevem maloměšřáctví, omezujícím se na náboženskou oblast a ignorujícím „okovy hospodářské a společenské“. V některých bodech se anarchisté paradoxně shodovali s Masarykem – konkrétně ve vnímání organizované svobodomyslnosti jako určité formy „církvenictví“. Tato spojitost však nemohla překonat mnohem hlubší ideologickou propast. Příspěvateli *Volných listů*, učiteli svobodomyslné školy J. V. Nigrinovi, byl solí v očích Masarykův důraz na význam české reformace („nám zdálo se, že cítíme ten jejich plesnivý vzduch“). Jeho ostrého odsouzení došel „quasireformátor a quasibuditel“ Masaryk i kvůli svým slovům o Karlu Havlíčkovi.⁴⁰ V následující polemice, kdy Nigrinovu článek oponoval *Hlas lidu*, uznaly *Volné listy* význam Masaryka jako učence, jasně se ovšem distancovaly od jeho setrvání v protestantské církvi, stejně jako od myšlenky hledání modernějšího náboženství.⁴¹

Pozitivní reflexe Masaryka na stránkách antiklerikálního tisku

Množství periodik vyslovujících příznivá stanoviska bylo ve shromážděném vzorku větší než v případě předcházejícím. Jednoznačně pozitivně až nekriticky se k Masarykovi stavěla socialistická *Spravedlnost*. Při příležitosti jeho příjezdu v roce 1902 uveřejnila životopisnou črtu tohoto „světlohoše a vůdce“ a zdůraznila: „Nestačí nám, abychom chlubice se říkali ‚Masaryk je náš‘, leč třeba pracovati k tomu, aby Masaryk s chloubou jednou ve vlasti říci mohl ‚Čechové za mořem jsou moji!‘“⁴² *Spravedlnost* do značné míry sdílela námitky anarchistů týkající se omezenosti úsilí svobodomyslníků, ale co se týče Masaryka byla jejich antipodem. Zastávala se jej v záležitosti vystoupení na kostelní půdě a celou aféru zpochybňovala jako přehnanou a smyšlenou. Příznačně se naopak ozvala proti vyslání Išky na kongres Volné myšlenky.

Mezi časopisy vyjadřující Masarykovi jednoznačnou podporu patřily dále *Ženské listy*, orgán Jednoty českých dam (J.Č.D.). Sympatie zde měly podobně jako u socialistů hlubší kořeny – šlo samozřejmě o Masarykův zájem o ženskou otázku a emancipaci. Připomeňme, že jedna z přednášek v roce 1907 se věnovala postavení ženy v rodině a veřejném životě a že ji Masaryk pronesl právě v sále Velko-výboru J.Č.D. Na tutéž problematiku

⁴⁰ *Volné listy*, 24. 8. 1907.

⁴¹ *Volné listy*, 21. 9. 1907.

⁴² *Spravedlnost*, 15. 5. 1902.

nicméně narazil už roku 1902, kdy podle zprávy uvedené v *Ženských listech* odcházeli z lekce „všichni profesorem Masarykem nadšeni a okouzleni“.⁴³ V roce 1907 pozornost věnovaná Masarykovi ještě vzrostla a list s povděkem očekával rovněž plánované vystoupení Charlotty Garrigue Masarykové. Zájem o Masaryka jako náboženského myslitele nepochybně umocňoval interní spor mezi svobodomyšlnými a katolickými členkami, který se v J.Č.D. onoho roku rozhořel.

Nepovažuji za nutné detailněji přibližovat pozitivní komentáře vyslovené všemi zbývajícími listy. Namísto toho přiblížím pouze ty, jež se něčím vymykaly nebo jejichž inklinace sehrála určitou úlohu v budoucnosti. Zvláštní vývoj nastal v případě *Ducha času*, nedělní přílohy Geringerovy *Svornosti*. V roce 1902 v něm můžeme sledovat pozitivní reakce nejen na Masarykův chystaný příjezd, ale rovněž na jeho následnou činnost v Americe. Na kritiku ze strany některých svobodomyšlníků odpověděl časopis odlehčenou formou:

*Pan doktor M
když byl plný sál
pro tu naši nemoc
lék nám předepsal.*

*Jenom že my
ohrnujem pysk
když nám haní věci
z kterých máme zisk [...]*

*Hořký je ten lék – však
přec se nám zdá,
že náš pan doktor naši
nemoc dobře zná.⁴⁴*

Na konci roku zveřejnil *Duch času* komicky pojatý dopis jako reakci na ostře diskutovanou Masarykovu výzvu obracet se k unitářství. Na jednu stranu se ohrazoval vůči některým „rezul tátům“, na druhou dodával: „Ofšem se nedá zašmírovat že ta naše svobodomyšlnost má sem tam divnou barvu, ale to eště není znamením, že bysme se mušeli dát k unitářům nebo k terciářům.“⁴⁵ O pět let později již náklonnost k Masarykovi odezněla

⁴³ *Ženské listy*, 5. 7. 1902.

⁴⁴ *Duch času*, 3. 8. 1902.

⁴⁵ *Duch času*, 7. 12. 1902.

a časopis dával prostor Iškovi. Skloubit obojí dohromady nebylo zřejmě možné.

Z nezvyklého úhlu přistupovala k Masarykovi *Svoboda*, týdeník Augustina Hajduška (1845–1929), jednoho z nevlivnějších a veřejně nejaktivnějších krajanů v Texasu. Soudce Hajdušek, jak se mu přezdávalo kvůli zastávání četných úředních pozic, bránil Masaryka vůči jistým krajanským „velikánům“⁴⁶ a obhajoval pozici protivnou katolíkům i svobodomyslným, když oboje obviňoval ze srovnatelného fanatismu a nesnášenlivosti.⁴⁷ Zároveň využíval Masarykových slov jako potvrzení svých vlastních názorů týkajících se náboženství. Prohlásil dokonce, že již před necelým čtvrtstoletím tvrdil totéž co Masaryk, když publikoval článek namířený proti Zdrůbkovu překladu Straussova *Života Ježíše*. Hajdušek v něm tehdy uvedl: „Rozhodně jsem proti tomu, aby [se] lidem odnímalý jejich názory náboženské, dělá se tím v lidu prázdnota, kterou není čím nahraditi. Odejme-li kdo komu něco, má to být nahrazeno. Popíratelé Kristova božství tvrdí, že duševní vzdělání úplně dostačí k vyplnění této prázdnoty. Tvrzení toto nezakládá se na skutečnosti.“⁴⁸

K časopisům, jež sledovaly Masaryka mimořádně pozorně a dávaly mu velký prostor, patřil svobodomyslný týdeník Bartoše Bittnera *Šotek*. Navzdory rozdílným názorům na některé otázky mu zachoval přízeň. Profesorův pobyt roku 1902 zhodnotil následovně: „Kdyby nebyla návštěva prof. Masaryka způsobila [sic] nic jiného, než že vyvolala debatu o pravé a ‚padělané‘ nebo ledabylé svobodomyslnosti, museli bychom přiznati, že přinesla nám značný prospěch, neboť dosud bylo v té věci u nás mnoho zmatku, nejasnosti a nedorozumění.“⁴⁹

Závěr

Faktem zůstává, že povahu českoamerické svobodomyslnosti Masaryk hlouběji neovlivnil. Existovali nepochybně lidé ztotožňující se s jeho názory o vnitřní vyprázdněnosti hnutí, „lidé myslivější“, jak to vyjádřil on sám. Zůstávali však malou minoritou, což se plně projevilo v případě socialistického veterána a žurnalisty Lva Jana Paldy (1847–1913). Nedlouho po ukončení Masarykova druhého pobytu v USA publikoval Palda spis *Myšlenky o novém náboženství*, prokazující v mnohém Masarykův vliv nebo

⁴⁶ *Svoboda*, 26. 6. 1902.

⁴⁷ Srov. zvl. *Svoboda*, 7. 8. 1902.

⁴⁸ Citace původního článku ze *Slovanu* z roku 1883 ve *Svoboda*, 1. 10. 1907.

⁴⁹ *Šotek*, 8. 8. 1902.

přínejmenším podobné náboženské přesvědčení.⁵⁰ Brožura našla značnou odezvu a vybrané pasáže přetiskla řada krajanských periodik, setkala se však přitom s všeobecným odmítnutím. Organizace Stráž osvojených vydala kupříkladu prohlášení, v němž vyzývala, aby se svobodomyšlní nedávali zmást spisem, „kde hlásá se v novém rouše stará pověra o nesmrtelné duši a lid navádí se, aby pletl si znovu na sebe karabáč z obřadů a kněží“.⁵¹ Redakce *Šotka* vyjádřila v souvislosti s Paldovou knihou názor, že to musel být právě on, kdo Masarykovi vnukl přesvědčení o aktuálně prodělávané náboženské krizi ve svobodomyšlném táboře. Podle mínění redakce žádný takový proces neprobíhal a svobodomyšlnost měla svoje vlastní, dostatečně nosné a uspokojivé myšlenky a hodnoty.⁵²

Takřka jednohlasné zamítnutí Paldova spisu lze svým způsobem považovat za doklad značného uznání, jemuž se Masaryk těšil – veřejně předkládal v mnohém podobné názory, aniž by se setkal s tak jednoznačnou negací, natož aby to jakkoliv ohrozilo úspěch jeho druhého přednáškového turné mezi krajany. Trvalé nepřízně se mu mezi svobodomyšlnými dostalo pouze ze strany tábora představovaného starým Františkem Boleslavem Zdrůbkem a nakladatelem Geringerem, či přesněji řečeno energickým Františkem Iškou. Tato antipatie došla vyvrcholení během první světové války, kdy Iška náležel k nejhlasiťjším kritikům Masarykovy odbojové akce. Iškův vliv na krajanský veřejný život prudce poklesl potom, co byl obviněn ze spolupráce s rakouskými úřady, které údajně financovaly jeho časopis *Vesmír*.⁵³ Na druhou stranu lze už v letech 1902 a 1907 identifikovat v řadách Masarykových sympatizantů osobnosti, jež se později významně zapojily do úsilí o českou samostatnost. Jedná se kupříkladu o právníka, žurnalistu a krajanského dějepisce Tomáše Čapka, jehož vliv se projevoval v jednoznačně promasarykovských *New Yorkských listech*.⁵⁴ Důkladné rozklíčování těchto vazeb, stejně jako předválečný pohled na Masaryka v kontextu katolickém a protestantském, je však již tématem na odlišné studie.

⁵⁰ P a l d a , Lev Jan: *Myšlenky o novém náboženství*. Omaha, 1902.

⁵¹ Oznámení otištěné mimo jiné ve *Spravedlnost*, 22. 11. 1902.

⁵² *Šotek*, 7. 11. 1902.

⁵³ Viz např. B e n e š , V.: *Československá Amerika v odboji*.

⁵⁴ Blíže Č a p e k , Tomáš: *Moje Amerika*. Praha 1935.

MASARYK AS A POLARIZING FIGURE IN THE FREETHINKING RELIGIOUS MOVEMENT AMONG AMERICAN CZECHS BEFORE THE FIRST WORLD WAR

This study examines the reaction to Tomáš Garrigue Masaryk as a religious thinker within the Czech-American community prior to the First World War, particularly in the anticlerical setting of the so-called *svobodomyslnost* (Freethought). Although Masaryk's personal religiosity did not fit neatly into contemporary schemes, his ideas about the spiritual crisis and the need for a modern religion elicited a considerable response, which was also the case in the Czech-American community.

In the course of the 19th century, the Czech American community split into two main religious groupings: the Catholic and the more numerous anticlerical camp, in which the freethinkers figured most prominently, but also other ideological groups like the anarchists. This study focuses on the response to Masaryk's visits to America in the years 1902 and 1907, and is based primarily on the content of 23 Czech-American periodicals. From this it becomes apparent that the Czech-American socialists and representatives of the women's movement had an extremely positive attitude towards Masaryk, whereas that of the anarchists (besides members of the traditional churches) was fundamentally disapproving: in their view Masaryk's anti-church struggle was a distraction from the crucial battle against the capitalist system.

Within the freethinking camp itself it is possible to speak of a rather heterogeneous response to Masaryk. Most periodicals valued him as a campaigner against "clericalism", but at the same time many of his compatriots were not fully aware of his distinction between churches and religion. Masaryk's theses about the inadequacy of a materialistic view for human life and the inner emptiness of Czech-American Freethought met with a largely disapproving attitude. Masaryk even recommended that freethinkers move towards Unitarianism during the phase of searching for a new modern religion. At the same time, he reproached them for their inability to overcome institutionalized and ritualized forms of traditional church life, parallels to which emerged in the „*svobodomyslnost*“ in the form of freethinking cemeteries, baptisms, etc. The fact that this publicly articulated opinion did not significantly weaken Masaryk's standing testifies to the general respect in which he was held by freethinking immigrants. Some of them identified with these reproaches, which was also the case with Lev Jan Palda, who – evidently under Masaryk's influence – published a negatively received work entitled *Myšlenky o novém náboženství* (Thoughts on the New Religion, Omaha 1902).

Some of the anticlericalists criticized Masaryk as being someone who had stopped half-way along the road and was unable to completely free himself from "religious superstitions". He also aroused indignation through his meetings with Protestant clergymen, visits to Protestant (or Unitarian) churches and statement that Karel Havlíček Borovský was not an atheist. One strong opponent of Masaryk from the anticlerical camp was František Iška, a some-time advocate of Czech Old Catholicism, who became inclined towards Freethought after settling in the USA and served as speaker for the Freethinker's Community of Chicago. Standing alongside Iška were two influential compatriots from the older generation, the publisher August Geringer and the freethinking leader František Boleslav Zdrůbek. The positive and negative relationships to Masaryk as a religious thinker formed prior to 1914 were also transferred to the political arena to a large extent during the First World War.

